

Яценко П.Т. НОВІ ЛОКАЛІТЕТИ РІДКІСНИХ ВИДІВ ФЛОРИ НА ЗАХІДНОМУ ПОЛІССІ	252
Марутяк С.Б. ФОРМУВАННЯ ЦЕНОТИЧНОЇ СТРУКТУРИ ГАЗОНІВ ЗАЛЕЖНО ВІД ОСОБЛИВОСТЕЙ ХІМІЧНОГО СКЛАДУ ГРУНТУ	260
Гузій А.І. ПРОСТОРОВО-ТИПОЛОГІЧНА СТРУКТУРА НАСЕЛЕННЯ ПТАХІВ ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ У ГНІЗДОВИЙ ПЕРІОД	269
Базюк І.В. НОВА ЗНАХІДКА MUTINUS CANINUS FR. В УКРАЇНСЬКОМУ РОЗТОЧЧІ	272
Іванець О.Р. БЮЦЕНОТИЧНІ КОМПЛЕКСИ ЗООПЛАНКТОНУ В УМОВАХ АНТРОПОГЕННОГО ВПЛИВУ	275
Решетило О.С. СТАТЕВА СТРУКТУРА ПОПУЛЯЦІЙ КУМОК (BOMBINA) В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ	279
Капрус І.Я. НОГОХВІСТКИ (COLLEMBOLA) ЛІСОВИХ І ЛУЧНО- СТЕПОВИХ ЕКОСИСТЕМ МЕДОБОРІВ	283
Козловський М.П. НЕМАТОДОФАУНА ДУБОВИХ ЛІСІВ ВЕРХІВ'Я БАСЕЙНУ ДНІСТРА	292
Бондаренко В.Д., Хоєцький П.Б. ПРО СТАН ТА СТРАТЕГІЮ ВІДТВОРЕННЯ ПОПУЛЯЦІЙ ВЕЛИКИХ ССАВЦІВ	298
Олейнюк О.Р. КОМПЛЕКСНИЙ БЛАГОУСТРІЙ ВНУТРІКВАРТАЛЬНИХ ДВОРИКІВ В ЩІЛЬНІЙ ЗАБУДОВІ ІСТОРИЧНОЇ ЧАСТИНИ ЛЬВОВА З ВИКОРИСТАННЯМ ТІНЕВИТРИВАЛИХ ТА ТІНЕЛЮБИВИХ РОСЛИН (НА ПРИКЛАДІ ПЛОЩІ РИНОК)	304
Імшенецька Н.А. ВИРІШЕННЯ ОКРЕМИХ ЗАВДАНЬ ЛАНДШАФТНОЇ АРХІТЕКТУРИ ЗА ДОПОМОГОЮ СИСТЕМИ АВТОМАТИЗОВАНОГО ПРОЕКТУВАННЯ AUTOCAD®	307

ПЕРЕДМОВА

Протиріччя між природою, її різноманітністю і людиною зародилося ще у доісторичні часи. За висловом Jean Fourmentin-Guilbert у праці „XXI вік — вік біології“ (1999) людина відрізняється від інших видів живих істот, зокрема і тим, що постійно шукає засобів впливу на оточуюче її середовище. Отже, відколи людина як частка природи виділилася із неї як мисливець-скотар (приручення тварин), сівач-землероб (висів злаків біля житла, садіння кущів, дерев), меліоратор (зміна русел річок, полив затопленням чи напуском), лікар (боротьба з паразитами та інфекціями) тощо, доякілля, котре її оточувало, почало змінюватися. Це зумовило спочатку локальну корекцію місцевого біорізноманіття навколо жител, у густонаселених місцях, а згодом переросло у суттєві зміни ландшафтів (долина Нілу, Межиріччя, Середня Азія). Така тенденція продовжується і зараз докорінним перетворенням, аж до спустошення цілих регіональних біоекосистем (верхів'я басейну Вісли у Яворіаському та Дністра у Самбірському, Дрогобицькому та Миколаївському районах на Львівщині).

Особливу стурбованість наукової громадськості викликає сучасна ситуація, адже за останні 50 років застосування деревини як сировини і матеріалу для виробництва у світі зросло вдвічі, води — втричі, енергетичних корисних копалин — майже у п'ять разів. Це вже загрожус виснаженням природних ресурсів у глобальному масштабі. Неутішні прогнози щодо перспектив природокористування і в найближчому майбутньому. Щоб прогнати населення світу, кількість якого невпинно зростає, у наступні 30 років виробництво продуктів харчування повинно подвоїтися. Проте, сільськогосподарські угіддя в Європі використовуються вкрай нерационально. В країнах Західної Європи та Середземномор'я застосовуються виснажливі технології із застосуванням штучних добрив, отрутохімікатів тощо. У Східній Європі, особливо в Україні, сьогодні частина орної землі не обробляється з економічних причин, значна частина техногенно забруднена, спустошена, непридатна для сільського господарства. До критичного рівня низилась лісистість. Якщо в українській частині Карпат вона все ще висока, то в румунських горах значна частина гірських лісів сьогодні перетворена у штучні полонини. Це впродовж останніх років призвело до катастрофічних повеней на підгір'ї та затоплень придунайської долини, масштабного забруднення земель небезпечними відходами гірничої промисловості. Однак, в даній ситуації покладати надії на заліснення придатних для сільськогосподарського виробництва територій — марна справа. Лише інтенсифікація лісового з одного боку та оптимізація сільського господарства з іншого дасть позитивне вирішення цієї проблеми.

Антропогенні зміни в природному середовищі призвели до невідомих втрат у біосфері. Так, за оцінками міжнародних природоохоронних організацій, впродовж останніх століть близько 30 % видів організмів на Землі вже зникли. Сьогодні до „Червоного списку організмів, яким загрожує зникнення“ занесено 18276 видів з усього світу і 992 види в межах Європи.

Проблема охорони біорізноманіття планети знаходить все більшу стурбованість світової наукової та природоохоронної спільноти. Її важливість зростає у зв'язку з сучасними біологічними відкриттями, розвитком трансгенної інженерії. У найближчій перспективі актуальним стане питання обміну генами між усіма живими організмами. Навіть у відношенні до людини мова вже йде про генну терапію численних спадкових і генетично детермінованих хвороб.

Виходячи з прогресуючого приросту населення планети, продовольчі ресурси повинні у найближчі роки зрости на 15 %. Переважно надія тут покладається на генетично удосконалені в напрямку спійкої продуктивності сорти продовольчих культур, на екологічно безпечну технологію фіксації азоту з атмосфери за допомогою сконструйованих трансгенною інженерією високоефективних азотофіксуючих мікроорганізмів.

Боротьба із забрудненням довкілля буде здебільшого покладена на сконструйовані згаданим вище способом бактерії і інші мікроорганізми, які будуть здатні вилучати і нейтралізувати забруднюючі інгредієнти із субстратів.

З іншого боку, виникає загроза виходу трансгенних видів і популяцій з-під контролю людини, започаткування некерованих мутацій у біосфері, забруднення штучними геномами природних генофондів популяцій видів.

Як бачимо, значення кожного виду, генотипу, будь-якого організму в наш час незрівнянно зростає, тому втрата назавжди на перший погляд некорисного біологічного об'єкта є недопустимою. Отже, охорона природної спадщини біорізноманіття набуває глобального життєво важливого значення.

З огляду на цю проблему роль біологічної науки і освіти постійно зростає. Однак, за словами А. Ейнштейна „...значні проблеми, які стоять перед нами, неможливо вирішити, залишаючись на тому ж рівні мислення, на якому ми знаходимося у момент їх виникнення“. Необхідний новий рівень мислення, освіти, прийняття рішень як на глобальному, так і національному, регіональному рівнях.

Згідно з чинним законодавством України, багатство природних ландшафтів є надбанням Українського народу, його природною спадщиною і має служити нинішньому та майбутнім поколінням. Тому, відповідно до цього положення, схвалено концепцію збільшення площі земель країни з природними ландшафтами до рівня, достатнього для збереження їх різноманітності, близького до притаманного їм природного стану. Обґрунтовано доцільність формування їх територіально єдиної системи, побудованої відповідно до забезпечення можливості природних шляхів міграції та поширення видів рослин і тварин, яка б забезпечувала збереження природних екосистем, видів рослинного і тваринного світу та їх популяцій.

Такі функції має виконувати національна екологічна мережа, яка повинна стати складовою частиною Всеєвропейської екологічної мережі та виконувати провідні функції щодо збереження біологічного різноманіття. Це

сприятиме збалансованому та невиснажливому використанню біологічних ресурсів у господарській діяльності.

На жаль, в умовах сучасності стан природних екосистем та Державних об'єктів природно-заповідного фонду постійно погіршується, що пов'язано з проблемами економічного реформування держави. Тому, особливо важливого значення набуває дотримання та вдосконалення нормативно-правової бази у сфері збереження, розширення, відтворення та охорони єдиної системи територій з природним станом ландшафту, унікальних територій, створення на їх основі природних об'єктів, які підлягають особливій охороні. Це сприятиме зменшенню, запобіганню та ліквідації негативного впливу господарської діяльності людей на навколишнє природне середовище, збереженню природних ресурсів, генетичного фонду живої природи.

Однак у найближчій перспективі особливого оптимізму сучасна політика у напрямку охорони національного біорізноманіття України не викликає. Це випливає і зі статей Державного бюджету на 2001 рік¹. Так, у 2001 році очікуються доходи від „Зборів за спеціальне використання природних ресурсів“ у сумі 657997 тис. грн. Однак на утримання лісового господарства і мисливства виділяється лише 59820,8 тис. грн., охорону і раціональне використання водних ресурсів 43440 тис. грн., охорону і раціональне використання земель 3 730 тис. грн., створення захисних лісових насаджень 14080 тис. грн., охорону і раціональне використання мінеральних ресурсів 5 630 тис. грн. На заходи зі збереження природно-заповідного фонду передбачається витратити лише 15654 тис. грн., на інші природоохоронні заходи 255 тис. грн., фонд охорони навколишнього природного середовища 22670 тис. грн. Таким чином, разом на прями природоохоронні заходи передбачається витратити лише 165279,8 тис. грн., що становить 17,2 % від бюджету Міністерства екології та природних ресурсів України. Як не дивно, на утримання апарату органів управління передбачено витратити 12 %. Найбільші затрати заплановані у сфері геологорозвідувальних робіт, що фінансуються за рахунок видобуваних підприємства (більше 37 % міністерського бюджету). Майже 24 % цього бюджету призначено на експлуатацію загальнодержавних і міжгосподарських державних меліоративних систем.

Таким чином, майже три чверті витратної частини бюджету Міністерства екоресурсів України призначено не на охорону природи, а саме на експлуатацію природних ресурсів і утримання персоналу урядників. За такої ситуації практична діяльність природоохоронних установ здебільшого залежатиме від ініціативності місцевих керівників та ентузіазму науково-технічного персоналу заповідників, національних парків, ботанічних садів і громадськості.

Невтішною виглядає і ситуація з реалізацією „Програми формування національної екологічної мережі України на 2000–2015 роки“, оскільки на весь період передбачається виділити лише 43610 тис. грн., для створення автоматизованої системи ведення державного кадастру природно-заповідного фонду України, єдиної геоінформаційної системи і бази даних, інвентаризації природних комплексів територій та об'єктів природно-

¹ Про державний бюджет України на 2001 рік. Закон України від 7 грудня 2000 року № 2120-III

заповідного фонду, місцезростань видів рослин, занесених до Червоної книги, та рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України, оцінки стану популяцій зникаючих та рідкісних видів рослин і тварин, створення центрів штучного їх розведення, збереження генетичного матеріалу та здійснення заходів, що впливають з виконання зобов'язань України за міжнародними угодами тощо.

Отже, за умови такого фінансування, вирішення фундаментальних наукових проблем з питань дослідження та охорони національного біорізноманіття і надалі потребує жертовної праці вчених-ентузіастів, оскільки на подібні заходи передбачено у Бюджеті Мінекоресурсів України на 2001 рік лише 122,9 тис. грн.

Одним з пріоритетних завдань на межі тисячоліть вбачається підведення підсумку наукової спадщини, зокрема у сфері дослідження, охорони та примноження біорізноманіття. Частково вирішенню цих проблем присвячений цей тематичний випуск „Наукового вісника“, який зібрано і підготовлено до друку науковцями Ботанічного саду Українського державного лісотехнічного університету за сприяння Лісівничої академії наук України. В ньому пропонуються ґрунтовні наукові праці з питань стану біорізноманіття окремих районів, ландшафтів, об'єктів природно-заповідного фонду, ботанічних садів. Особливо актуальними є матеріали стосовно стану популяцій окремих видів організмів та їх адаптації в антропогенно зміненому довкіллі.

У статтях збережено авторський стиль і термінологію, методику подання і висновки з опрацьованого матеріалу.

Викладені матеріали будуть корисними для широкого кола науковців та практиків природоохоронної справи.

П.Р.Третьак
доктор біологічних наук,
академік Лісівничої академії наук України

П.С.Гнатів
кандидат сільськогосподарських наук,
старший науковий співробітник

ПРОБЛЕМА БІОРИЗНОМАНІТТЯ — ТРАДИЦІЇ І ПРІОРИТЕТИ

УДК 069.01

І.В. Делеган

Український державний лісотехнічний університет

І.В. Шидловський, Р.С. Павлюк

Львівський національний університет ім. І.Франка

ПРОФЕСОР БЕНЕДИКТ ДИБОВСЬКИЙ

Короткий біографічний нарис видатного вченого-дослідника біорізноманіття Східної Європи, який зібрав унікальні ботанічні, зоологічні колекції (моллюски, ракоподібні, комахи, риби, птахи, ссавці). Експонати зберігаються у Львові (скелет стеллерової корови), Києві, Варшаві, Москві, Петербурзі, Іркутську.

Delegan I.V.

The Professor Benedykt Dybowski

Brief biographical data of the famous scientist-researcher of the European and Siberia biodiversity are given. He gathered unique botanical and zoological collections (collections of mollusks, crustaceans, insects, fishes, birds and mammals), which are stored at L'viv, Kyiv, Warsaw, Moscow, St.Peterburg, Irkutsk.

Б. Дибовський, 1885 рік

Минуло 70 років з дня смерті великого біолога, професора Львівського університету, почесного мешканця Львова, першого дослідника оз. Байкал та прилеглого регіону, Бенедикта Дибовського (Benedykt de Nalecz Dybowski). Ким він був? Де йому встановлено пам'ятник? Чи є вулиці, названі на його честь? Врешті, що ми знаємо про нього? Достовірної інформації мало, оскільки історичні факти замовчувалися як за часів царської Росії, так і за часів СРСР.

Називали його по-різному — одним з перших екологів, натуралістом, зоологом, антропологом, орнітологом, іхтіологом, лікарем, філософом, мандрівником, великим гуманістом, вченим до мозку кісток, львів'янином, сибіряком, камчадалом, в'язнем, каторжним тощо. Згідно „Сибирской советской энциклопедии“ (1929) — професор Львівського університету, доктор зооло-